

*Осмоналиева Н.Ж.***КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ҮЙ-БҮЛӨЛҮК
МЕДИАЦИЯСЫ***Осмоналиева Н.Ж.***СЕМЕЙНАЯ МЕДИАЦИЯ В КЫРГЫЗСКОЙ
РЕСПУБЛИКЕ***N.Zh. Osmonalieva***FAMILY MEDIATION IN THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 347.6

Каралган макалада Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк медиация жөнүндөгү мыйзамынын кабыл алынышы, кандай максаттарды көздөгөнү, кемчиликтери, кадыр-баркы жана аны андан ары өнүктүрүү каралган. Айта кетсек мыйзам медиацияны жарандык, үй-бүлөлүк жана эмгектик укук мамилелеринен келип чыгуучу талаштарга карата колдонууга байланышкан мамилелерди жөнгө салат. Автордун ою боюнча талаштарды чечүүдө медиацияны колдонуу эң манилүү мамлекеттик багыт. Айта кетсек мамлекеттин негизги максаты үй-бүлөнүн милдеттерин ишке ашыруу жана үй-бүлөнүн жашоо-турмушунун сапатын жогорулатууда. Андан тышкары үй-бүлөлүк медиацияны кеңири үй-бүлөдөгү чыр-чатакка колдонсок биринчиден соттордун иши азаят, муну менен бирге алардын иш сапаты жогорулайт, кийинкиси тараптарга акча тарабынан чыгым азайышы мүмкүн, эң негизгиси тараптар ортосунда утуу же уулуу болбойт, алар эки тарапка ыңгайлуу чечим чыгарышат. Ошону менен бирге эле чет элдик тажырыйбаны эске алып үй-бүлөдөгү чыр-чатактарды чечүү үчүн атайын үй-бүлө медиациясын ачынуу сунуштайт. Себеби дегенде чет элдик үй-бүлөлүк ортомчулук жогорку натыйжалуулугун көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: үй-бүлөлүк медиация, медиация, чет элдик медиация, үй-бүлөлүк чыр-чатак, үй-бүлө, жашы жете элек балдар.

В данной статье предусматривается закон о медиации Кыргызской Республики, способы его принятия, какие цели преследует, недостатки, достоинство и способы его совершенствования. Надо отметить, что закон о медиации регулирует отношения, связанные с применением медиации к спорам, возникающим из гражданских, семейных и трудовых правоотношений. Использование процедуры медиации для разрешения споров, по мнению автора наиболее оптимальная государственная политика. Необходимо отметить, что основной целью государства для реализации функции семьи, а также улучшения качества жизни семьи. При использовании семейной медиации в семейных спорах суды будут менее загружены, и улучшится качество их работы, далее у сторон возможно уменьшится

денежные расходы, самое главное здесь нет проигравшего и выигравшего, здесь они принимают обоюдное и взаимовыгодное решение для двоих. В связи с этим, учитывая зарубежный опыт, предлагается создать семейную медиацию для решения семейных споров. В этой связи зарубежная практика показала свою эффективность.

Ключевые слова: семейная медиация, медиация, зарубежная медиация, семейные споры, семья, несовершеннолетние дети.

This article provides for a law on mediation of the Kyrgyz Republic, methods for its adoption, what goals it pursues, weaknesses, dignity and ways to improve it. It should be noted that the law on mediation regulates relations related to the use of mediation in disputes arising from civil, family and labor relations. Using the mediation procedure to resolve disputes, according to the author, the most optimal state policy. It should be noted that the main goal of the state is to realize the function of the family, as well as improve the quality of life of the family. When using family mediation in family disputes, the courts will be less loaded and their work quality will improve, then the parties may have reduced cash costs, the most important thing is that there is no loser and no winner, here they make a mutually and mutually beneficial decision for two. In this regard, taking into account foreign experience, it is proposed to create family mediation to resolve family disputes. In this regard, foreign practice has shown its effectiveness.

Key words: family mediation, mediation, foreign mediation, family disputes, family, minor children.

Акыркы мезгилде талашты чырчатагы жок чечүү өнүгүп баратат деп айтсак жанылышпайбыз. Буга далил акыркы учурдагы кабыл алынган Медиация жөнүндөгү мыйзам десек болот. Мул мыйзам 2017-жылдын 22-июнунда кабыл алынган жана ошондой эле мыйзам медиацияны жарандык, үй-бүлөлүк жана эмгектик укук мамилелеринен келип чыгуучу талаштарга карата колдонууга байланышкан мамилелерди жөнгө салат.

Медиация мыйзамда талашкан тараптардын өз

ара алгылыктуу макулдашуусуна жетишүү максатында алардын кызыкчылыктарын макулдашуу жолу менен медиатордун (медиаторлордун) көмөк көрсөтүүсүндө талашты жөнгө салуу жол-жобосу деп айтылат [1].

Талаштарды чечүүдө медиацияны колдонуу аябай маанилүү, себеби биринчиден соттордун иши азаят, муну менен бирге алардын иш сапаты жогорулайт, экинчиден тараптарга акча тарабынан чыгым азайышы мүмкүн. Кыргызстанда медиация институтунун маалыматына таянсак, аларга көпчүлүк учурда үй-бүлөдөгү чыккан чыр-чатактар себебинен кайрылышат. Аларды атай кетсек: ажырашуу, балдардын жашаган жерин аныктоо, тарбиялоо, алименттерди төөлө, мүлктү бөлүштүрүү жана башка ушуга окшош көйгөйлөр менен кайрылышат.

Үй-бүлөлүк медиация жөнүндө айта кетсек, бул талашкан тараптардын өз ара алгылыктуу макулдашуусуна жетишүү максатында алады кызыкчылыктарын макулдашуу жолу менен медиатор көмөк көрсөтүп талашты жөнгө салган жол-жобо. Медиация жол-жобосу жубайлардын өздөрүнүн ыктыярдуугу жана макулдашуусу менен кана жүргүзүлөт. Үй-бүлөлүк медиацияда күчтүү сезим орун алган, эмнеге дегенде талаштар жубайлардын жеке мамилелерине жана жан дүйнөсүнө таасирин тийгизет. Е.Б.Бодрова бүл жөнүндө мындай деген «үй-бүлөлүк медиация – өзгөчө жол жобо, баардык учурда эки тараптын бири бирине болгон тарынуу, талаптары жана таарынычтары менен коштолот, ошол үчүрдө дүйнө бузулат жана тараптар бир чечимге келиши абдан кыйын» [2, 45-б.].

Кыргызстанда медиация институту алгачкы гана камдарды жасап жатат десек жанылышпайбыз. Бул түшүнүк коом арасында эми кана оозго алына баштады, буга көмөктөшөн улуттук медиатор борбору, ал жерде келечектеги медиаторлорду даярдашат жана аларга иш жүргүзгөнгө тийиштүү документтерди беришет. Азыркы учурда Бишкек шаарында 4 борбор официалдуу түрдө медиатордук жардам көрсөтүшөт [3].

Мыйзамдарга кайрылып кетсек, 2017-жылдын 28-июлунда Медиация жөнүндө мыйзам кабыл алынган. Бул мыйзамда медиациянын баардык жол жоболору аныкталган. Судья ишти соттук териштирүүгө даярдоо учурунда тараптарга алардын талашты медиация аркылуу жөнгө салууга укугун түшүндүрөт жана тараптарды медиатор менен милдеттүү маалы-

маттык жолугушууга жөнөтөт (КР ЖПК 13 п. 153-беренеси) [4]. Айта кетчү нерсе медиация жүргүзүү үчүн тараптар өз ара макулдашуу боюнча медиаторды тандашат (19-б. КР Медиация ж.м.). Андан тышкары арбитр, тергөөчү жана алгачкы текшерүү органынын ыйгарым укуктуу кызмат адамы өз өндүрүшүндө турган талаштын, жорук жөнүндө иштин жана жазык ишинин тараптарын маалыматтык жолугушууга жиберүүгө укуктуу. Медиатор менен маалыматтык жолугушуудан тараптардын баш тартууга укугу жок (1-2 п. 20-берене) [1].

Маалыматтык жолугушууну жүргүзүү үбагында медиатор:

1) талаштын тараптарына медиациянын маңызын жана принциптерин түшүндүрөт (негизги принциптер: ыктыярдуулук, тараптардын кызматташтыгы жана тен укуктуулугу, медиатордун бейтараптыгы, купуялуулук);

2) тараптар талашты медиациянын алкагында жөнгө салуу жөнүндө өз ара макулдукка келген учурда медиацияны колдонуу жөнүндө келишимдин шарттарын макулдашат (3-п. 20-берене) [1].

КР ЖПКнын 174-беренесине ылайыктуу төрагалык кылуучу доогерден өз талаптарын уланта тургандыгын, жоопкерден доогердин талаптарын мойнуна аларын же албасын жана тараптар ишти жарашуу макулдашуусу менен бүтүрүүнү же медиация жол-жобосун жүргүзүүнү кааларын же каалабасын сурайт. Медиация жөнүндөгү мыйзамдын 18-беренесинде медиация жүргүзүүнүн шарттары каралган. Медиация жол-жобосу медиацияны колдонуу жөнүндө келишим түзүлгөн учурдан тартып башталат. Мыйзамга ылайык медиация сотко кайрылганга чейин да, соттук териштирүүнүн, бейтарап соттук териштирүүнүн жана аткаруу өндүрүшүнүн үбагында да жүргүзүлүшү мүмкүн, ошону менен бирге эле медиация тараптары медиация жол-жоболоруна жеке өздөрү катышат. Эгерде тараптардын бири жүйөлүү себептер боюнча медиация жол-жобосуна жеке өзү катыша албаса, катышууга өзүнүн өкүлүнө ыйгарым үкүк берет, өкүлдүн ыйгарым укуктары мыйзамга ылайык жол-жоболонот.

Айтылгандан тышкары тараптар медиация жол-жобосунун жүрүшүндө өз өкүлдөрүнүн (адвокаттарынын), котормочулардын, ошондой эле тийиштүү багыттагы адистердин жардамынан пайдалана алат. Тараптардын макулдугу менен медиация процессине башка адамдар да катышуусу мүмкүн.

Тараптар медиацияны колдонуу жөнүндө келишим түзгөндө сот иш боюнча өндүрүштү токтотуп тура алат (КР ЖПК 216-б.). Бүл келишимде тараптар өздөрүнүн болгон талаш талаптарын жана медиация жүргүзүү мөөнөтү (алтымыш күндөн ашпоо керек), тартиби (тараптардын макулдүүгү менен бекитилет), жүргүзүлүчү тил (расмий же мамлекеттик), милдеттемелери (аткарүүнүн шарттары), тараптардын аты жөнү каралат.

Андан кийин тараптар медиацияны колдонуу жөнүндө келишимдин шарттарын аткарган сон, алардын ортосунда медиациялык макулдашуу жазуу түрүндө түзүлөт, тараптардын калоосу боюнча нотариус тарабынан ырасталышы мүмкүн. Бүл келишимдин негизинде сот жарашуу келишимин беките алат (22-б.). Соттон тышкары тараптар медиативдик макулдашуулардын шарттарын аткаруу үчүн нотариустун аткаруу жазуусун жүргүзүүнү медиациялык макулдашууда кароого укуктуу. Медиациялык макулдашуунун негизинде доодон баш тартылгандыгына, жарашуу келишими түзүлгөндүгүнө байланыштуу иш боюнча өндүрүш токтотулган учурда мамлекеттик алымды кайтарып берүү медиация жөнүндө мыйзамга ылайык жүзөгө ашырылат (КР ЖПК 108-б.).

Бүл жерде айта кетчү нерсе, кайсыл учурда медиация токтотулат:

1) тараптар медиациялык келишимге кол койгондо - мындай макулдашууга кол коюлган күндөн тартып;

2) талашты медиация жолу менен жөңгө салуу мүмкүндүгүн жокко чыгаруучу жагдайлар медиатор тарабынан белгиленгенде - мындай жагдайлар белгиленген күндөн тартып;

3) талашты медиация жолу менен жөңгө салуу мүмкүн эместигине байланыштуу медиациядан бир, бир нече же бардык тараптар жазуу жүзүндө баш тартканда - тараптар жазуу жүзүндөгү баш тартууга кол койгон күндөн тартып;

4) тараптардын бири медиацияны улантуудан жазуу жүзүндө баш тартканда - жазуу жүзүндөгү баш тартуу медиаторго жана башка тарапка жөнөтүлгөн күндөн тартып;

5) медиация жүргүзүүнүн мөөнөтү бүткөндө - үшүл Мыйзамдын талаптарын эске алуу менен бүл мөөнөт бүткөн күндөн тартып;

6) жеке жак болуп саналган тараптардын бири каза болгондо же юридикалык жак болуп саналган

тараптардын бири жоюлганда - жеке жак каза болгон күндөн тартып же юридикалык жактын ишин кыскартуу катталган күндөн тартып.

Үй-бүлөлүк медиацияга кайрылып келсек, азыркы учурда ал кыргыз коомунда көп тарай элек. Эгерде чет мамлекеттердин тажрыйбасын карасак ал жакта үй-бүлөлүк медиация баш медиациялардан өз алдынча институт болуп бөлүнөт жана милдеттүү түрдө үй-бүлөлүк карым катнаштардан келип чыккан чыр чатакты иреттейт. Мисалыга алсак Англия өлкөсүндө үй-бүлө жөнүндө мыйзамга ылайык эгерде адвокаттарга кардарлар үй-бүлө чыр жатак боюнча кайрылса, аларды милдеттүү түрдө үй-бүлөлүк медиаторлорго жөнөтүшөт. Ирландия өлкөсүндө 1980-жылы үй-бүлө жана социалдык суроолор боюнча департаментин алдында биринчи жолу үй-бүлө медиациясы кызматы түзүлгөн. АКШнын көпчүлүк штаттарында үй-бүлөлүк медиацияны жөңгө салуу мыйзамдары колдонулган, алардын кээбирлери ыктыярдуу түрдө өткөрүлүшү керек – ата-энеси ажырашып балдарды камкордука алган учурда. Көпчүлүк үй-бүлө медиация кызматы соттордун алдында түзүлөт жана милдеттерин аткарышат [5].

Австралия өлкөсүндө үй-бүлөлүк чыр-чатакты чечүү үчүн атайын 1975 жылы үй-бүлө жөнүндө мыйзам кабыл алынган, бүл мыйзамда медиация жана жараштыруу жол жобосу каралган, бүл жол жоболорду атайын аккредиттөөдөн өткөн кызматкерлер алып барышат. Бүл кадам сотторго болгон жүктү азайтуу жана ошондой эле соттук алымдарды төмөндөтүү, жана ошону менен бирге эле жубайларга өздөрүнүн чыр-чатагын чечүүдө тандоо берилет. Австралияда үй-бүлө мамилелеринин тармактуу борбору курулган, алар мамлекет тарабынан каржыланат. 2007-жылдан баштап жогоруда айтып кеткендей ортомчулук кызматкерлерине милдеттүү түрдө кайрылышат, үч кана үчүрдө кайрылышат: үй-бүлөлүк зордук-зомбулукта, балдарга зулумдук көрсөткөндө жана баланы урдоодо [5].

Германияда үй-бүлөлүк ортомчулук жол-жобосу биринчилерден болуп айтылат. Бүгүнкү күндө балдардын катышуусундагы үй-бүлөдө болгон чыр-чатакты жеке медиаторлор жана ошондой эле жаштар менен иш алып барган мамлекеттик кызматкелер өткөрүшөт [5].

Австрия өлкөсүндө үй-бүлөлүк ортомчулукту эки адис алып барганы жайылган, алардын бири: психолог, психотерапевт, же болбосо үй-бүлөлүк

чыр-чатакты ортомчулук кыла ала турган билими бар адам, а экинчиси юридикалык билими бар: адвокат, нотариус, юрист. Мындай эксперимент абдан негиздүү болгон, себеби дегенде бир учурда эле укуктук, коомдук жана психологиялык жана мүнөздүү касиет-сапаттары аспектилер камтылган.

Үй-бүлөлүк ортомчулук түндүк Европада, Финляндияда дагы кеңири таралган. Ал эми Дания шаарында үй-бүлөлүк ортомчулукту жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары аткарышат, бүл жерде деле балдардын ата-энеси ажырашканда алардын тарбиясына, жашоо турмушуна көп көңүл бурулат. Эгерде чыр-чатак ортомчулардын жардамы менен бүтпөсө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары аныктама чыгарышат, ал сот аркылуу бекитилүүгө тийиш ошондо ал аткаруу күчүнө ээ болот.

Үй-бүлөлүк ортомчулуктун кеңири тарашына мунун жогорку натыйжалуулугу. Белгилей кетсек, Түндүк Америкада 55% тен 80% чейин үй-бүлөлүк ортомчулук эки тараптын макулдук түзгөнү менен аяктайт, 69% тен 90%, Австралияда 75-92% жана 83-90% чейин медиатордун ишине жана натыйжасына канааттанышат. Дания шаарында 64% ортомчулук болгон келишпестиктерди чечет, жана 18% ке чейин талаш-тартыштар жарым-жартылай чечилет, Швецияда болсо 90% балдар жөнүндө талаш-тартыштар ийгиликтүү чечилет [6].

Ортомчулук, соттук отурумдан айрымаланып көбүрөөк жан дүйнөдөгү болгон толкунданууларга көңүл бурат жана ошондой эле тараптарга дагы ошондой мүмкүнчүлүк берет. Эгерде тараптар бири-бирине болгон талаптарын жана таарынычтарын чыгарбаса, анда экөөнө тен бирдей пайдалуу чечим чыгаруу өтө кыйын ушул учурда ортомчулуктун пайдасы көп. Эгерде тараптар сотко кайрылышса сөзсүз алардын бирөө утат бирөө утулат, мындай айтканда пайдалуу жана пайдасыз. Ортомчулукта болсо окумуштуулар айткандай «чымчыктын үчкөн бийиктигинен» [7] карагандай болу тараптар коопсуздугу жок жана жайлуу чечим чыгараалышат.

Ошентип үй-бүлөлүк ортомчулукту азыркы учурда эң манилүү мамлекеттин багыты деп айтсак дагы жанылышпайбыз. Мамлекеттин негизги максаты үй-бүлөнүн милдеттерин ишке ашыруу жана үй-бүлөнүн жашоо-турмушунун сапатын жогорулатуу. Үшүл максатты көздөгөн мамлекет 2017-жылы КР Медиация жөнүндө мыйзамын кабыл алган. Эки жылдык тажырыйбасы бар мыйзам эми гана адистер-

дин оозуна алынып келе жатат. Кабыл алынган мыйзам көпчүлүк өзгөртүлөөрдү талап кылат. Айта кетсек иштеп жаткан мыйзам үстүрдөтөн кана талаш-тартышты чечүү жолдорун көрсөткөн. Ошону менен бирге соттор тараптарга медиация жолу менен чечүү жолдорун кеңири түшүндүрүшпөйт. Сот медиаторлор менен соттор кандай иш алып баруулары дагы жакшы каралган эмес бул биринчи маселе.

Кийинки калктын медиация боюнча маалыматсыздыгы, медиаторлордун жетишсиздиги. Акыркы жагдай жөнүндө Кайюса Эрвасти деген Хельсинки Университетинин доценти мындай деген “..юрис-тер жана соттор жаны чөйрөдө иштеп жатышты жана алар өздөрүнө жаны ролду кабыл алыш керек, алар бир гана күчтүү укук адиси болбостон, ошондой эле алар чыр-чатакты башкарууда абдан жакшы адис болушу керек. Юридикалык билим берүүдө дагы өзгөрүүлөр болушу керек. Бүл жерде ал медицина илимин мисал кылган, медицина илими операция жасалуу менен гана бүтпөйт. Көпчүлүк учурда медицина кызматкерлери башка ыкмалар менен адамдарды даарылап келишкен. Бычакты эң акыркы учурда гана колдонушат. Ошондуктан биз юристер дагы соттук процесс чыр-чатактын чечүүнүн акыркы жолу деп ойлошубуз керек” [8].

Ошону менен бирге кийинки айта турган нерсе, соттордо медиаторлордун атайын бөлмөлөрүн жоктугу. Ушунун кесепетинен көпчүлүк сотко кайрылган жарандар медиаторлор жөнүндө билишпейт же сот медиаторлордун борборуна жөнөткөн учурда, алар издеп убара болуат, убактылары кетет.

Өйдөдөгү аталып кеткен көйгөйлөрдү кантип чечүүнү жолдорун айтсак төмөнкүлөр:

Биринчиден, медиация жөнүндөгү мыйзамга жазылыш керек, соттор сот өндүрүштү баштаган учурда тараптарга медиаторлор жөнүндө кеңири маалымат бериши керек, себеби дегенде көпчүлүк учурда соттор жөн гана медиаторго кайрылууга укуктуусуз деп ЖПК окуп кетишет. Жана болгон медиаторлордун баардык тизмеси аларда болушу керек. Ар бир сотко үй-бүлөлүк чыр-чатак менен түшкөн иш медиаторлорго ыктыярдуу түрдө жөнөтүлүшү керек. Жана ошондой эле, эгерде сотко келген иш, медиация жолу менен иштер чечилсе сотторго дем берилиш керек.

Экинчиден калкка медиация боюнча көп маалыматтарды таратыш керек, социалдык ролитерди тартып көрсөтүшү зарыл, жана ошондой ар бир сот има-

ратында медиаторлордун бөлмөсү болушу ыктыяр.

Үчүнчүдөн чет элдик тажырыйбаны колдонсок үй-бүлөлүк медиаторлорду атайын даярдаш керек, бул жерде бир гана юрист эмес, психолоктор жана жашы жетелек балдар менен иштегенге педагогтор керек. Ошону менен бирге үй-бүлөлүк медиация борборлорду ачыш керек, ошондо биз соттордун ишин женилдетибиз, тараптар өздөрүнүн талаш-тартыштарынын үй-бүлөлүк медиатордун жардамы менен тынчтык жолу жана өздөрүнө ыңгайлуу кылып чечип алганга мүмкүнчүлүктөрү пайда болот.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын мыйзамы “Медиация жөнүндө” 2017-жылдын 28 –июлу. - №161.
2. Бодрова, Е.А. Современная форма семейной медиации в России и за рубежом // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. 2015. №1.
3. Интернеттен алган маалымат: Центр медиации и переговоров в Бишкеке (г.Бишкек, А.Орозбекова, 8), Центр медиации и переговоров (ул. Кулатова, 8, Бишкек), Национальный центр медиации (Ж.Боконбаева, 204), Центр медиации и право (4-микрорайон).
4. Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодекси 2017-жылдын 25-январы №14.
5. Куатова А.А. Особенности процедуры медиации в семейных спорах. - М.: Инфороник - Медиа, 2011.
6. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции. М.: Инфороник-Медиа, 2011.
7. Костина О.В. Семейная медиация как одно из ведущих направлений государственной семейной политики/О.В. Костина, Е.А. Овсяникова, Н.И. Долженко, И.В. Савельева // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. - 2014. - №10(53). - С. 42-46.
8. Кайюс Эрасти. Судебная медиация в Финляндии: законодательство и практика применения // Сборник материалов III Международной научно-практической конференции «Практика медиации в России: проблемы, трудности, решения». - Липецк, 2005. - С. 44-45.